

Dr. HASAN KALEŠI

NAJSTARIJA VAKUFNAMA U JUGOSLAVIJI

U sadašnjoj ulici Ivana Mišutinovića u Bitolju, gde je podignuta jedna velika stanbena zgrada (nema broja), a na mestu koje se ranije zvalo »Tereke pazari« (Žitni trg), postojala je do pre pet-šest godina najstarija džamija u našoj zemlji i jedna od najstarijih na Balkanu. Ovu su džamiju zvali »Eski cami« (Stara džamija), dok je u službenim dokumentima redovno nazivana »Çauş bey camisi«¹. Graditelj ove džamije je Sungur beg, nazvan Çauş beg.

O Sungur begu imamo vrlo malo podataka. Evlija Čelebija samo pominje njegovu džamiju (Çauş camii) dodajući da je blizu bezistana, kao i da je jako posećivana².

Iako skoro svaki starosedelac Bitolja tačno zna gde je bila njegova džamija, ipak se o samom graditelju ne zna skoro ništa. Predsednik vakufskog poverenstva, Sabri efendi, zna nešto što je u stvari pročitao u »Kratkoj istoriji bitoljskog vilajeta« od Mehmed Teufika³. Podaci koje daje Mehmed Teufik mogu se svesti na sledeće:

Sungur Çauş beg je bio jedan od zapovednika za vreme vladavine Sultana Murata II (1421—1451). Kada je Sultan Murat išao s vojskom protiv Skenderbega, jedan od vojnih zapovednika u njegovoj vojsci bio je ovaj Çauş beg⁴.

Vraćajući se iz rata, Sungur begu se jako svideo divni položaj Bitolja, te zato zamoli Sultana da mu odobri da se nastani u njemu.

U našoj vakfiji, pominje se i ime njegovog oca Abdulaha. Pomenuti Sabri efendi mi je rekao da Çauş beg potiče iz bitoljskog kraja, da je uzet kao devširme i odveden u Carigrad. Ako je ovaj podatak tačan i ako ga povežemo sa imenom njegovog oca Abdulaha,

¹ Što narod naziva džamiju jednim imenom, a u dokumentu nalazimo drugo ime, ne treba da nas čudi, jer je to vrlo česta pojava. Tako Crkvu sv. Bogorodice Ljeviške u Prizrenu, dok je bila džamija, narod je zvao »Cuma cami«, dok u dokumentima nalazimo »Fethiye«,

»Fatih camisi« i »Cami-i atik«.

² *Siyâhatnâme*, V, 573.

³ Srpski prevod G. Elezovića u *Bratstvu*, XXVII, str. 213.

⁴ Interesantno je da u ranijim ili kasnijim turskim hronikama nema nikakvog pomena ni podataka o Çauş begu.

što znači »božji rob«, mogli bismo pretpostaviti da su njegovi roditelji hrišćanskog porekla, jer su obično oni koji su primali islam tim imenom ili imenom sličnog značenja označavali ime svog oca.

Od svih Čauš begovih vakufa u Bitolju nije ostalo ništa, izuzev ruševina imareta u Ilindenskoj ulici. Imaret je potpuno prestao da radi 1941. godine. Mnogi stariji Bitoljci sećaju se da je u predratno doba ovde kuvana čorba i deljena sirotinji.

Mehmed Teufik navodi u pomenutom delu da je džamija sagrađena 838. g. (poč. 7. VIII 1434), dok iz vakfije Čauš begove, koja je takođe overena iste godine, vidimo da je džamija te godine već postojala. Zato može biti da je džamija i ranije sagrađena, a da je Mehmed Teufik uzeo podatak o njenoj izgradnji iz vakfije.

U poslednjem prilogu vakfije, koji je overen 843. g. (poč. 14. VI 1439.), Čauš beg se pominje kao hadžija. Ovo znači da je u međuvremenu od sastavljanja vakfije pa do sastavljanja priloga tj. 1434—1439. bio na hodočašću.

Iz vakfije se vidi da je Čauš beg uvakufio sledeće objekte:

U Bitolju:

- 1 džamiju
- 1 medresu
- 1 han
- 25 dućana
- 2 placa — jedan ispred džamije, a drugi ispred zavije
- 1 zaviju
- 7 vodenica, od kojih je jedna za valjanje sukna
- 1 vinograd.

U Jedrenu:

- 1 mesdžid
- 11 dućana
- 17 soba.

U Vidinu:

- 1 mesdžid
- 20 dućana
- 1 vodenicu.

Pored toga, uvakufio je 30.000 dirhema u novcu i celo selo Popolžani u nahiji Florini (Lerin).

U katastarskom defteru br. 16 iz 886. g. (poč. 2. III 1481.) koji se odnosi na Skoplje i Bitolj⁵, nalazimo popis prihoda i rashoda Čauš begovih vakufa u Bitolju i to na str. 458, koji izgleda ovako:

Od hamama ⁶ godišnje	6.667 akči
Od 44 dućana ⁷ godišnje	2.500 „
Od 6 vodenica u dve godine	2.368 „
Od bašte godišnje	45 „

⁵ Ovaj Defter se nalazi u Arhivu Predsedništva vlade u Carigradu, a fotokopija koju sam koristio, u Institutu za tursku ekonomsku istoriju u Carigradu. Koristim ovu priliku da se zahvalim Direktorcu ovog instituta prof. Ömer Lütfi Barkanu koji je bio ljubazan i stavio mi na

raspoloženje sve deftere, mikročitač i dr.

⁶ Interesantno je da se hamam nigde u vakfiji ne spominje, niti se o njemu nešto zna u Bitolju.

⁷ U vakfiji se navode samo 25 dućana u Bitolju.

U rashode se navode samo plate raznih službenika koji se pominju i u vakfiji. Od gornje sume određeno je 3.000 akči za džamiju u Jedrenu i 1.000 za džamiju u Vidinu.

Vakfija, čiji tekst i prevod sa komentarom dajemo ovde, nije dosada niti objavljena niti pak negde pomenuta. Njen original nismo mogli da pronađemo, a naš prepis je iz sidžila Šerijatskog suda bitoljskog vilajeta, br. 99, koji se nalazi u Državnoj Arhivi NR Makedonije u Skoplju.

Ako uzmemo da dosada najstariji objavljeni natpis potiče iz 842. (poč. 24. VI 1438.)⁸, a najstariji dokumenat, vakfija Aladža džamije iz Skoplja iz 848. (poč. 20. IV 1444.)⁹, onda jasno proizilazi da je Čauš begova vakfija najstariji arapski ili turski dokumenat nastao u našoj zemlji i pronađen do sada.

Tekst vakfije je na arapskom jeziku, napisan pismom riq'a, izuzev overa koje su neka mešavina riq'e i sijakata. Tekst je sitno pisan i prilično težak za čitanje, naročito na pojedinim mestima gde je izgleda grešio prepisivač, tako da je nekad teško i uhvatiti smisao. O nekim specifičnostima jezika se ne može govoriti, jer je to uglavnom ustaljeni jezik kojim su se pisale ove vrste dokumenata. Pada u oči da ima dosta gramatičkih grešaka, naročito u upotrebi roda kod glagola, u upotrebi brojeva, a tu i tamo ima i izvesnih turskih uticaja u pisanju. Vrlo često se upotrebljava tašdid, koji smo mi izbacili, više iz tehničkih razloga. Često pojedine arapske reči piše fonetski, kao كائنة زائد زائر mesto كائنة زائد زائر, što je uostalom uobičajena pojava u turskim tekstovima¹⁰. Svaku ovu pojavu mi smo redovno ispod teksta isticali.

Kako je Čauš begova vakfija jedna od najstarijih u našoj zemlji, to je ona bez sumnje uticala na formu ostalih vakfija na toj teritoriji. Na ovo nas upućuje Jusuf Čelebijina vakfija iz Ohrida, gde je laudatio (tamgīd) skoro identičan, a nalazimo i isti način opisivanja međa jednog sela¹¹.

Ova Čauš begova vakfija ima i dva priloga, odnosno dodatka (dayl), koja su dodata vakfiji kasnije. Izgleda da je Čauš beg, par godina posle sastavljanja vakfije odlučio da poveća svoje vakufe i da ne bi pisao novu vakfiju, dodao je postojećoj ova dva priloga. Da se ovde radi stvarno o prilozima (dayl) vidi se po sadržaju, kadiškim overama i datumu¹².

⁸ G. Elezović, *Turski spomenici*, I, 14.

⁹ Ibid., str. 14—22.

¹⁰ Opširnije o ovoj pojavi u turskom: Deny, *Grammaire de la langue turque*, & 103, 116.

¹¹ Ova vakfija, čija se fotokopija nalazi u mojim rukama, legalizovana je 896. g. po hidžri i predstavlja najstariji i najvažniji dokumenat iz Ohrida. Napisana je na arapskom jeziku.

¹² Fekete, u kratkoj belešci o vakufnami (*Einführung*, LXIV) kaže

da »završetak, zeyl-i vakfiye, kraj vakufname, sadrži još jednu molitvu zaveštaoča u kojoj se moli Bogu za' blagoslov zadužbine«. Međutim, po mom mišljenju, dayl nije završetak vakfije, već dodatak, suplement, koji se dodaje vakfiji samo u onim slučajevima kada bi dobrotvor izvesno vreme nakon sastavljanja vakfije odlučio da još nešto uvakufi i doda prvobitnom vakufu. Mesto reči dayl, nalazimo takođe i izraz ihāq. Ova vakfija i niz drugih to jasno potvrđuju.

SUNGUR BEGOVA VAKUFNAMA

Bitolj, između 9.—19. aprila 1435.

Tekst overe glasi:

طالته من اوله الى اخره فوجدته شرعيا امضيته و نفذته حرره الفقير سليمان بن خليل
القاضي بالسكر المنصور غفر لها .
فما (؟) . و كما ذكر والحال كما زبر حرره عبده الفقير الى الله العالى¹ حاجي فقير² على
دده القاضي بنماستر المحروسة .

Sam tekst vakfije glasi:

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم يا مفتاح الابواب افتح لنا
خير الباب اللهم افتح بالخير واختم بالخير واجعل عاقبة امورنا الى خير توفنا مسلمين والحقنا
بالصالحين يارب العالمين .
الحمد لله الذي ولت عقول العارفين في فضاء . مجتبه و تاهت افهام ذوى النهى في
بيداء . كبريانه وعزته وغرقت نفوس المتاملين في بحار قدرته .
ثم الصلوة والسلام على الرسول المؤيد عن الملك العلام بالمعزة الباقية الى انقراض
الشهور والاعوام الشنيع المشفع في حق كافة الانام من اهل الايمان والاسلام يوم يؤخذ
المجرمون بالتواصي والاقدام محمد وآله الباذلين ارواحهم لاعلاء دين الاسلام الصارفين
اعمارهم الى العبادة في الليالي والاعوام .
اما بعد فان الدنيا الدنية دار شرور و ترح لادار سرور و فرح نصيها ظل زائل و مقيها
ضيف راحل عدتها مخلفة و غايتها متلفة و الوقف حسنة تدوم فاندتها الى انقطاع الزمان و هجرة
تظهر³ ربها يوم الطامة و الميزان و لا ينقطع بالمات اثرها كما لا ينقطع بالحياة ثمرتها كما قال سيد
المرسلين و امام الثقلين اذا مات ابن ادم انقطع عمله الا عن ثلاث علم ينتفع به و وولد صالح
يدعوله و صدقة جارية الا وهي الوقف .

¹ Dosta nejasno napisano. Možda
bi se moglo pročitati i البارى

² Ova reč je u tekstu potpuno ne-
jasno napisana. Smatram da ima

elemenata da se pročita i حقير ma
da bi se moglo pročitati i فقير

³ Treba يظهر

ولما وفق الله تعالى افتخار الامجاد والافانم حاوى المعامد واللكارم سيد الامراء والاكابر زعيم الجيوش والعسكر ومجمع المعالي والمفاخر سنقود بك بن عبد الله المعروف بجاوش⁴ بك دام توفيقه حتى علم ان ما اكل الانسان قد افناه وما اكساه فقد ابلاه وما تصدق به فقد ابقاه فلذلك وقف وحبس وسبل نيته حاضرة غير فائرة ابتغاء لرضات⁵ الله العظيم وطلبا لعفوه الكريم ما ذكر انه له وملكه وفي يده الى حين انشاء هذه الوقية منه وذلك:

جميع الحوائت الستة واربع عشرة حجرات متلاصقات⁶ بالحوائت المذكورة حذاء باب قوله ادرنه المحروسة المحدودات كلها بالطريق العام وملك خديجه بنت محمد وملك شاهى وحانى بنتى مسعود وبنف مفر الامراء فيروز اغا السوباشى فى ادرنه المحمى وملك الواقف المومى اليه .

وجميع الدكانين الآخرين فى مقابلة باب قوله المذكورة يعمل فى احدها الروس وفى الآخر الرغيف المحدودين بوقف شاه ملك بك مرشادى وبوقف حاجى⁷ مصطفى الاجرى وبالطريق العام بطرفيه .

وجميع الحانوت الفقاعى فى مقابلة بيت الواقف المحدود بملك افتخار الامراء امور بك بن صاروجه پاشا وملك الواقف المشار اليه وبالطريق العام بطرفيه لمصالح المسجد الذى بناه الواقف المار ذكره فى ظاهر ادرنه قريب الحوائت والحجرات المذكورة

وشرط الواقف المار ذكره ان تصرف من غلتها لامامه كل يوم اربع دراهم ولموئذه كل يوم درهين⁸ وبشرة⁹ قراء يقرون¹⁰ كل يوم منهم جزء¹⁰ من القرآن المجيد والفرقان الحميد لكل واحد منهم درهما

وايضا وقف الواقف المشار اليه بمصالح الجامع الذى بناه فى مدينة مناصد جميع الحان الذى بناه الواقف المومى اليه فى المدينة المذكورة المستغنى عن التعديد لشهرته فى مكانه بالنسبة الى صاحبه .

⁴ Kasnije nalazimo چاوش

⁵ Napisano na turski način. Treba

⁶ Ovakvih primera ima dosta, ali mi ih nismo posebno isticali.

⁷ Treba حجره متلاصقة

⁷ Upotrebljen redovni turski oblik. Treba الحاج

⁸ Treba درهان

⁹ Treba ولشرة

¹⁰ Treba جزء

وعشرة دكاكين متلاصقات كانتات كلها وسط السوق في المدينة المذكورة وجميع حدودها بالطريق العام.

واربع حوانيت كانتات في البلدة المذكورة متلاصقات بارض¹¹ الواقف المزبور وجميع الجنيئة الكائنة في هذه المدينة ايضا امام الجامع المحدودة بالطريق العام وبالسوق وبالجامع المسطور بطرفيه.

وشرط ايضا من غلتها لامام الجامع المسفور كل يوم درهين وخطيبه كل يوم اربع¹² دراهم ولموئذه كل يوم درهما

وايضا وقف الواقف المزبور لمصالح الزاوية التي بناها في بلدة مناصدر المذكورة جميع الطاحونين في بيت واحد اللتين¹³ اشتراها من سنان فوق عين يقال لها طوق بيكار وايضا وقف عند هذين الطاحونين طاحونة اخرى يقال لها بلسان التركي كبه ذكرمى الكائنين في ناحية مناصدر المحمي قرب طاحونة ولوك بين اللتين اشتراهما من يوسف الكاتب وجميع طاحونة اخرى بذلك الموضع قرب الطاحونين المذكورين يقال لها ايضا كبه ذكرمى

وجميع الطاحونة الاخرى الكائنة في داخل المدينة المذكورة المشتراة من كور القيسى¹⁴ حذائه¹⁵ جسر¹⁶ دلو شاهين

وجميع الجنيئة¹⁷ الكائنة جنب الزاوية المسطورة وجميع الكرم الكائن قريب كرم بيكار¹⁸ المستغنى عن التحديد لشهرته باسم صاحبه وجميع الحوانيت العشرة الكائنة كلها في مدينة مناصدر المحمي المحدودات كلها بجان الواقف المذكور وبالطريق العام بطرفيه

¹¹ Izgleda da se ovde radi o grešci prepisivača. Reč kako je ovdje napisana nema nikakvog značenja. Mi smo uzeli kao da stoji بارض

¹² Treba اربعة. Interesantno je da je sastavljač vakfije, ili prepisivač, često grešio u upotrebi roda kod brojeva, što će se i kasnije videti.

¹³ Treba الذين pošto je dual od طاحون. Da je upotrebljen dual od

الذين onda bi moglo da dode طاحونة

¹⁴ Ima elemenata da se pročita i القيسى tj. Alekisi, Aleksi.

¹⁵ U tekstu جزائه

¹⁶ U tekstu جسر

¹⁷ Može se pročitati i الجنيئة, ali ja sam smatrao da je logičnije الجنيئة pogotovu što se ovaj izraz vrlo često javlja u vakufnamama.

وشرط خمس جميع ما يحصل من اوقاف الزاوية المذكورة لمن يكون منصوبا بالشيخ
فيها من طرف التولى و مؤنة باقى الخدام على الشيخ من الخمس الزبور و اربعة احماس
تصرف¹⁹ الى ماكولات الفقراء و المساكين النازلين فى هذه الزاوية
وايضا وقف الواقف المار ذكره لمصالح خانة الذى بناه فى المدينة المذكورة حانوتا واحدا
متصلا بالخان المذكور.

وايضا وقف الواقف المار ذكره لمصالح المسجد الذى بناه فى المدينة ودين²⁰ المحمى
عشرين دكاكين متلاصقات كائنات²¹ كلها فى بلدة ودين الجروسة محدودة كلها بالطريق
العام و بالمسجد المذكور و كرما كاشنا فى ظاهر هذه البلدة مستغنيا عن التحديد
و شرط لامام المسجد المذكور كل يوم درهمين و لمؤذنه كل يوم درهما
و شرط الواقف المار ذكره مرارا التولية و التصرف فى جميع هذه الاوقاف كلها بنفسه
مدة حياته و اذا مات و اتى ربه فابنه الصلبي مصطفى و اذا مات فلن يبق. من ارشد ابناؤه
و ابناء ابناؤه بطنا بعد بطن و عقبيا بعد عقب الارشد فالارشد و اذا انقرض الابناء و ابناء
الابناء فلبناته ثم لابناء بناته و اذا انقرض الابناء و البنات العياذ بالله فلاصاح عتقانه ثم
لاصالح الابناء و ابناؤه على الترتيب المتقدم ذكره فى الابناء.

و شرط ايضا ان يصرف من زايد²² غلة كل واحد الى الآخر اذا انتقص غلة الآخر من
مصارفه و قفا صحيحا شرعيا و حبسا صريحا مرعيا دائما على اصوله و قائما على شروطه ثابتا
الى ان يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين.

فحكم الحاكم النافذ الحكم و هو المولى الموقع اعلاه اعلى الله تعالى شاناه و صاناه عما
شاناه بصحتها و بلزومها²³ على الوجه المشروع و لا يحل لاحد ان يسمى فى تعيينه و ابداله بنوع
تأويل و من فعل شيئا من ذلك فعليه اعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين و اجر الواقف على
الله تعالى فيما صدر منه قال الله تعالى لا يضيع اجر من احسن عملا

ثم اوصى الواقف السائف ذكره لجميع مرمات هذه الاوقاف كلها ثلثين الف درهما

¹⁸ Reč je vrlo nejasno napisana, ali ja sam tako uzeo jer se ovaj termin i kasnije javlja gde je dosta jasno napisan.

¹⁹ U tekstu صرف

²⁰ Treba فى مدينة ودين

²¹ Treba دكانا متلاصقا كاشنا

²² Treba زائد

مضروبا²⁴ بسكوك سكة السلطان الاعظم و الخاقان²⁵ المعظم مراد خان بن السلطان محمد خان خلدت مملكته على ان يصرف المتولى شرعا ايربح بانواع التجارة ثم يصرف من الربح الى مرمتها ان كفى وان لم يكف الربح فمن اصل المال بقدر الحاجة ايضا لصحيفا شرعا و على ذلك كله وقع التحرير و الاشهاد في اواسط رمضان المبارك من شهر سنة ثمان و ثلثين و ثمانمائة هجرية

شهد بما في

مولانا قاسم بن ابراهيم الامام	و مولانا حسين بن عبد الله ²⁶ المؤذن
و الحاج عمر بن محمد الحياط	و افتخار التجار الحاج حسن بن الحاج اسحاق
و الحاج احمد القرواني	و شهاب الدين شاهين بن عبد الله
و سليمان بن مصطفي	و مولانا مصلح الدين الكاتب
و عيسى بن بلبان	و مولانا غازي الامام
و زكريا القصاب	و يوسف بن عقد خان
و سنقر بن عبد الله الكاتب	و خوشقدم ²⁷ بن عبد الله
و يوسف بن عبد الله	و ايدين بن عبد الله
و بهار بن عبد الله	و حاجي اويس ²⁸ بن حسين
و يوسف القطان	

Ova vakfija ima i na kraju jednu overu, koja glasi:

جميع ما تضمنته هذه الوقفية من فاتحة الى خاتمة وضع عندي و صح لدى من اصل الوقف و شرائطه حسب المبين فيها و وقف المعين فيما يجويها
حرره الراجي عنوربه العني ولي بن الياس الحسيني القاضي بالعساكر المنصور²⁹ عفى الله³⁰
عنها بمنه البهي و لطفه الخفي .

²⁶ Mislim da treba و بلزومه بصحته .
jer se odnosi na reč وقف . Ko-
načno to potvrđuje i sledeća reče-
nica, gde imamo و لا يحل لاحد ان يسهى
Uostalom, sastavljači i
prepisivači su malo vodili računa
da li se odnosi na reč وقف ili اوقاف .
što se vidi i iz drugih vakfija.

²⁴ Treba مضروب

²⁵ U tekstu الخاقان

²⁶ U orig. svugdje mjesto عبد الله
piše عبد

²⁷ Ova je reč nejasno napisana.

²⁸ I ova je reč nejasno napisana.

²⁹ Treba المنصور

³⁰ Treba عفا

Vakfija ima i dva priloga odnosno dodatka. Prvi dodatak glasi: ثم وقف الواقف المشار اليه المعروف بجاوش³¹ بك دام سموه حال حيوته وقيام عقله ما ذكر انه له وملكه وذلك جميع الحجرات الثلاثة والحائوتين للتلاصقات الكائنات³² في ظاهر ادرنه امام منزل الواقف المومي اليه المحدود³³ كلها بالطريق العام ووقف الواقف السالف ذكره وبملك مفخر الامراء العظام امور بك بن صاروجا پاشا وبملك بهاء الدين³⁴ وسينان الصيدلاني بجميع الطرائق والمرافق والحدود والحقوق داخله وخارجه وقنا صحيحا شرعيا وجبسا صريحا مرعيا محكما بصحته ولزومه من قبل الموقع المذكور اعلاه دام علاه على الشروط المذكورة والقيود المزبورة في متن هذه الوثيقة فالحقت بها ليكون حجة عند مساس الحاج.

وذلك جرى اوآخر ربيع الآخر سنة احدى واربعين وثمانمائة
صح الاحاق المذكور عندي وحكمت بصحته حرره الفقير ابراهيم بن محمد بن محمد
بن العباس³⁵ عنى عنها القاضي بعناية الله³⁶ بادرنه.

Drugi dodatak glasi:

ثم وقف الواقف المشار اليه في هذه الوقفية الشرعية التي متصل آخرها بارل هذه³⁷ المكتوب وهو الامير الكبير المكرم الصدر الخطير المفخم زاير³⁸ بيت الله الحرام الحاج جاوش بك بن عبد الله دام عزه ما ذكر انه له وحقه وملكه انتقالا اليه من السلطان الاعظم الخاقان المعظم خليفة الله في العالم ملك رقاب الامم مولى ملوك العرب والعجم حافظ بلاد الله ناصر عباد الله معز اولياء الله مذل اعداء الله نصره النزاة والمجاهدين ساطان البر والبحر سيف الاسلام والمسلمين ابوالنصر السلطان مراد بن السلطان السعيد السلطان محمد بن السلطان الشهيد بايزيد خان اعز الله انصاره بالتمايك الصحيح الشرعى وذلك جميع القرية المدعوة بيوپ لثرنى الكائنة في ناحية فلورينه من ولايت لشكرى حدودها بتبندى من العين الكائنة في شط

³¹ Na početku smo imali جاوش

³² U ruk. كائينات

³³ Treba المحدودة

³⁴ Reč الدين je nejasno napisana.

Ali mislim da drugo ne može biti, jer pored izvesnih elemenata koji upućuju da se tako čita, ovo ime

nalazimo i kasnije i to jasno napisano.

³⁵ Ova je reč takođe nejasno napisana i nema tačke.

³⁶ Ove dve reči su takođe nejasno napisane. Nemaju diakritičkih tačaka.

³⁷ Treba هذا

³⁸ Treba زائر

الوادي فتنهى الى الطريق الشارع ومنه تتصل الى النهر ومنه الى الارض المنسوبة الى الحداد ومنها الى مجرى الماء وتمر منه بالطريق وتتصل الى الارض المنسوبة الى دركبير³⁹ الذي ومنها الى الطريق السالك الى كورة مناستير⁴⁰ ومنه تصعد الى الهضبة ومنها الى الغاب الكائن في الهضبة ومنه تتصل الى الارض المنسوبة الى دورى الذي ومنها تمر بالطريق الشارع وتتصل الى الغاب ومنه الى الغاب الكائن في مجرى الماء ومنه الى الارض المنسوبة الى پزان الذي الكائنة في الوادي ومنها الى الغاب المعروف بقره چالى ومنه الى الشوك الكائن في الوعدة ومنه تصعد الى مرتفع الارض وتتصل الى الشوك الكائن في مرتفع الارض ومنه الى شجرة الخلاف ومنها الى الوادي الكبير وتم من وسط الوادي المذكور وتتصل الى الغاب ومنه الى الحجر المنسوب في الهضبة ومنه الى الطريق الكائن في الوادي ومنه الى الجسر ومنه تصعد وتتصل الى الشوك الكائن في الطريق السالك الى فلورينه ومنه الى الغاب الكائن في الهضبة ومنه الى الحجر المنسوب في شط الوادي ومنه الى العين المذكور في ابتداء الحدود بجملة حدودها وحقوقها وطرائقها⁴¹ ومرافقها وآبارها وانهارها تلالها وجبالها نسقيها ونحيتها مبانيها ومتبانيها اشجارها المثمرة وغير المثمرة وبكل حق هولها داخل فيها وخارج عنها متصل بها ومنفصل عنها الى تناهى الوجوه والاسباب على مصالح مسجد الجامع والزاوية والمسجدين الآخرين المذكور كلها في باطن الوقفية الزبورة وقفا صحيحا شرعيا وحبسا صريحا مرعيا

وشرط الواقف المومى اليه تقبل الله خيراته ان يصرف غلات هذه القرية المحدودة

المذكورة الى مصالح الجامع والزاوية والمسجدين بالسوية

وشرط ايضا ان يراعى فيها جميع الشرائط المشروطة المسطورة والقيود المزبورة في الوقفية

المذكورة مرارا

³⁹ U tekstu napisano دركبير . Ja sam to pročitao kao Dragomir.

⁴⁰ Vidimo da se ovde javlja oblik مناستير dok smo ranije imali مناستير . Uostalom ovo ne treba naročito da nas čudi, jer je kod Turaka bilo čestih kolebanja u pisanju

svojih reči, a naročito u pisanju stranih ličnih imena ili imena pojedinih lokaliteta. Tako smo za Prizren našli oblike پزرن , پزرن , پزرن , dok u pomenujtoj vakfiji iz Ohrida اوحري i اوحري

⁴¹ Treba طرائقها

فضارت القرية المحدودة المذكورة وفقا على النهج المشروع لا ياتي زمان الا احكمه
ولا اولاد الا الزمه ولا حين الا ابرمه لا يباع ولا يوهب ولا يرهن ولا يستبدل ولا يبذل
ولا يرث الى ان يرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين
فمن بدله بعد ماسمعه فانما اثمه على الذين يبدلون ان الله سميع عليم واجر الواقف
على الله فيما امه وابتغاه وقصداه وارضاءه
وبذلك وقع التاريخ⁴² والاشهاد والتحرير في اواسط رجب المرجب سنة ثلاث
واربعين وثمانائة هجرية

Na kraju se nalazi sledeća overa:

ما تضمنه هذا السفر من تعيين الناظر ووظيفة النظارة ثبت عندى نمقه⁴³ المفتقر الى
الله المعز محمد بن فرامرز⁴⁴ المولى بادرته غفر لها وعني عنها

PREVOD ČAUŠ BEGOVE VAKUFNAME

Bitolj, između 9—19 aprila 1435.

Prevod overa:

I. Pregledao sam (ovaj dokumenat) od početka do kraja i našao da je na šerijatu zasnovan, te sam ga potpisao i sproveo. Ovu (klauzulu) je napisao siromah Sulejman sin Halilov, kadija pobedničke vojske¹ — neka obojici bude oprošteno!

II. Ono što je prošlo [u dokumentu] je onako kako je izloženo², a stanje je kako je zapisano. Ovu (klauzulu) je napisao rob kome treba pomoć svevišnjeg boga, ubogi Hadži Ali Dede, kadija u zaštićenom Bitolju³.

Prevod same vakfije glasi:

Utičem se kod boga od prokletog sotone. U ime boga milostivog, milosrdnog!

Bože, ti koji otvaraš vrata, otvori nama najbolja vrata! O moj bože, učini da se otpočne dobrim i završi dobrim i učini da posledice naših dela budu dobre. Učini da umremo kao muslimani i priključi nas dobrima, o gospodaru svih svetova!

⁴² U tekstu التاريخ

⁴³ U tekstu pogrešno نمقه

⁴⁴ U tekstu pogrešno فرامزى

¹ U orig. *Sulajmān ibn Halīl, al qādī bi l-'askari l-manşūr* tj. kadiasker. Nikakvih podataka o njemu nisam mogao da nađem, ma da nje-

gov položaj kadiaskera pokazuje da je bio ugledna ličnost.

² Prve dve reči su prilično nejasno napisane. Ja sam smatrao da ima elemenata da se tako pročita, te sam shodno tome i preveo.

³ Nisam mogao da nađem nikakvih podataka o ovom bitoljskom kadiji.

Hvala bogu [koji je takav] da se pomutila pamet znalaca u beskrajnom prostranstvu njegove ljubavi i izgubio se razum mudraca u pustinji njegove veličine i sile i utonule su duše mislilaca u morimo njegove moći.

Zatim neka je blagoslov i mir [njegovom] poslaniku koga pomaže sveznajući gospod večnim čudom sve do kraja meseci i godina, posredniku čije se posredovanje prima u korist svih ljudi koji su vernici i muslimani »onoga dana kada se grešnici uzimaju za čeonu uvojke i noge«⁴ — Muhamedu i njegovoj porodici koji su žrtvovali svoje duše radi uzdizanja islamske vere, koji su proveli svoje živote u pobožnosti danima i godinama.

A zatim: ovaj bedni svet je stecište zla i tuge, a ne dom radosti i veselja. Njegove blagodeti su prolazna senka, a njegov stanovnik gost-prolaznik. Ono što on (ovaj svet) obeća ne održi, a njegov ishod je propast. A vakuf je dobro delo čije koristi traju sve do kraja sveta. On je izdvajanje (imетка) čija će se dobit pojaviti sudnjeg dana⁵. Njegovo delovanje ne prestaje smrću kao što se ne prekidaju njegovi plodovi u toku života — kako je rekao prvak poslanika i vođ bogobojažnih: »Kada umre čovek prestaje [mu teći nagrada] od svakog njegovog dela osim od ovo troje: nauke kojom se koriste (ljudi), dobrog deteta koje se za njega (umrlog) moli i trajna sadaka, a to je vakuf.

Pa kada je uzvišeni bog uputio onoga koji je ponos najslavnijih i najuglednijih, onoga koji u sebi sjedinjuje osobine dostojne hvale i poštovanja, gospodara zapovednika i velikana, maršala vojski i armija⁶, onoga koji je prikupio visoke i slavne kvalitete, Sunkur bega sina Abdulahovog, poznatog kao Čauš beg — neka ga stalno bog pomogne! — tako da je on saznao da ga ono što čovek pojede uništi, ono što obuče dovede do iskušenja, a ono što je zaveštao da ga je sačuvalo. Zbog toga je uvakufio, zaveštao i u bogougodne svrhe odredio, čvrstom a ne slabom namerom, želeći da stekne naklonost uzvišenog boga i moleći njegov plemeniti oprostaj, sve ono što je spomenuo da ima, da je njegova sopstvenost i što drži u svojim rukama u trenutku sastavljanja ove vakfije i to:

Svih šest dućana⁷ i četrnaest soba⁸ spojenih sa pomenutim dućanima, preko puta »Kule Kapisi«⁹ zaštićenog Jedrena, čije su međe: javni put, imanje Hadidže, kćeri Muhameda, imanje Šahije i Hanije, kćeri Mes'uda i vakuf slavnog među zapovednicima Firuz age Subaše¹⁰ u zaštićenom Jedrenu i imanjem pomenutog dobrotvora.

⁴ Qur'an, LV, drugi deo 42 ajeta.

⁵ U tekstu *jawma t-tāmmati wa l-mīzar*, tj. na dan velike nesreće i merenja (sevapa i grehova).

⁶ U tekstu *Za'imu l-ğujūši wa l-askar*.

⁷ U tekstu *hawānīt*.

⁸ U tekstu *ħuğarāt*.

⁹ Ova vrata su se nalazila pored velike kule. Nazvana su »Kule Kapisi« zato što su imala oblik kule. Zvala se takođe i *Ketenciler Kapisi*

zato što se kroz nju ulazilo u čaršiju ketendžija. Osman Nuri Pere-meci, *Edirne Tarihi*, Istanbul 1940, 40). Evlija Čelebija ne pominje ova vrata.

¹⁰ Firuz aga se pominje kao jedan od zapovednika Jildirima Bajazida. Umro je 1413. g. Sagradio je džamiju u jedrenskoj tvrđavi. Jedna mahala Jedrena nosila je njegovo ime (*Paşa Livasi*, 52). Postoji još jedan Firuz aga koji je uvakufio

Cela dva druga dućana nasuprot pomenute »Kule Kapisi« od kojih se u jednom spremaju životinjske glave¹¹, a u drugom hleb, čije su međe: vakuf Šah Melek beg Muršadi-a¹², vakuf Hadži Mustafe al-Adžurri-a i javni put sa dve strane;

I ceo dućan prodavaoca pića¹³ preko puta kuće dobrotvora koji se graniči imanjem ponosa među zapovednicima, Umur bega sina Sarudža paše¹⁴ i imanjem gorepomenutog dobrotvora i javnim putem sa dve strane. [Sve je to uvakufio] za potrebe mesdžida koji je pomenuti dobrotvor sagradio van Jedrena¹⁵ blizu pomenutih dućana i soba.

Pomenuti dobrotvor je postavio uslov da se od njihovih prihoda plaća imamu tog mesdžida svakodnevno četiri dirhema, mujezinu dva dirhema dnevno, desetorici čitača koji će svakog dana čitati po jedan džuz iz slavnog Qur'āna i hvaljenog božjeg otkrovenja po jedan dirhem [dnevno].

Gorepomenuti dobrotvor je takođe uvakufio za potrebe džamije koju je sagradio u gradu Bitolju¹⁶ ceo han koga je gorenavedeni dobrotvor sagradio u pomenutom gradu. Navođenje njegovih međa je suvišno, jer je zbog njegovog vlasnika poznat u svom mestu.

I deset spojenih dućana koji se nalaze u sredini pijace u pomenutom gradu, a koji su sa svih strana omeđani javnim putem;

Četiri dućana koji se nalaze u pomenutom gradu, spojeni su zemljom gorenavedenog dobrotvora;

mesdžid i dućane u Jedrenu (n. d. 270). Izgleda da je njegova džamija u Jedrenu porušena, jer ne nalazimo pomena o njoj u delu Dr Oktaj Aslanape, *Edirne Osmanlı Devri Abideleri*, Istanbul 1949.

¹¹ U orig. *yu'malu fi ahādihimā ar-ruūs*. Ja pretpostavljam da ova rečenica ima gornje značenje, ali nisam potpuno siguran u to.

¹² Prema podacima koje pruža Ahmed Badi Efendi (*Riyâz-i belde-i Edirne*, Beyazıt Umumi Kütüphanesi, rukopisi, br. 10391—10392 str. 54) jedna ulica u Jedrenu zvala se Šah Melek-paša Mahallesi, koja se nalazila na početku mosta nazvanog Mihal Köprüsü, dok na str. 44 pominje se i Šah Melek-pašina džamija, sagrađena 832. (1429). Na str. 97 pominje se i njegova medresa koja se nalazila pokraj džamije. Podatak o džamiji potvrđuje i Dr Oktaj Aslanape (n. d. 100). Međutim, o njemu ne nalazimo drugih podataka sem da je za vreme nasledničkih borbi odigrao važnu ulogu i da je za vreme Čelebi Sultana Mehmeda i Murata II stekao velike zasluge. Džamija je sačuvana do danas. Prema Gökbilginu (*Paşa Li-*

vasi 28, 56, 57) jedna mahala u Jedrenu se zvala po njemu. On je tu imao vakuf, medresu i sobe za učenike. Jedna mahala se zvala po njegovoj ženi (Šahmelek paša Zevcesi).

¹³ U tekstu *ğāmi'a l-hānūti l-fuqā'iyi*. Za reč fuqā' kod Belot-a stoji »fabricant, marchand de bi-erre« dok u rečniku Meninskog »qui potum venumdat« — koji prodaje piće.

¹⁴ Umur beg, sin Sarudža paše je bio vezir za vreme Mehmeda I. Dugo vremena je bio sandžakbeg Čirmena. Imao je velike vakufe u Čirmenu, Jenidže-Zagri, Tekirdagu, Haskoju, Jedrenu i nekoliko drugih mesta. U Čirmenu je imao svoj imaret, a u nekoliko drugih mesta zavije (*Paşa Livasi*, 261—265).

¹⁵ Osman Nuri Peremeci (n. d. 58) pominje ovaj Čauš begov mesdžid kao džamiju i kaže da je sada zapuštena i zatvorena. Sagrađena je 841. (1445) u Horozlu caddesi. Međutim, mislim da je ovaj datum kod njega pogrešan i da ga bez sumnje treba pomeriti za desetak godina unapred. I mahala se zvala Čauš beg mahallesi.

¹⁶ U tekstu *fi madīnati Manaşdir*.

Celu baštu koja se takođe nalazi u ovom gradu, ispred džamije, a koja se graniči javnim putem, trgom i navedenom džamijom sa dve strane.

Takođe je od njihovog prihoda odredio imamu navedene džamije svakog dana po dva dirhema, njenom hatibu svakog dana četiri dirhema, a njenom mujezinu svakog dana po jedan dirhem.

Isto tako je gorenavedeni dobrotvor uvakufio za potrebe zavije koju je sagradio u pomenutom gradu Bitolju, celokupne dve vodenice u jednoj zgradi, koje je kupio od Sinana, iznad izvora nazvanog Tobuk Bunar¹⁷.

Takođe je kod ovih vodenica uvakufio jednu drugu vodenicu koja se na turskom jeziku zove »Kebe değirmeni«¹⁸, koje se nalaze u nahiji zaštićenog Bitolja, blizu mlina Voluk koji se nalazi između njih, a koju je kupio od Jusufa Pisara.

I celu drugu vodenicu na tom mestu blizu dve pomenute vodenice koja se takođe naziva »Kebe değirmeni«;

I celu drugu vodenicu koja se nalazi unutar pomenutog grada koju je kupio od Kör al-Kaps-a pored koje je most Deli Šahina;

I celu baštu koja se nalazi blizu navedene zavije;

I ceo vinograd koji se nalazi blizu Kemer Bunara. Nabranjanje njegovih međa je suvišno, jer je poznat po imenu svoga vlasnika;

I svih deset dućana koji se nalaze u zaštićenom gradu Bitolju. Svi se graniče hanom pomenutog dobrotvora i javnim putem sa dveju strana.

Pa je postavio kao uslov da petina svega što se ubere od vakufa pomenute tekije pripadne onome koga mutevelija bude postavio za šejha, s tim da izdržavanje ostalih slugu padne na šejhov teret, i to od gorenavedene petine. Četiri petine će se trošiti za ishranu siromašnih i bednih koji budu svratili u ovu zaviju.

Takođe je gorepomenuti dobrotvor uvakufio za potrebe svoga hana, sagrađenog u pomenutom gradu, jedan dućan koji je spojen sa pomenutim hanom;

Isto tako je gorepomenuti dobrotvor uvakufio za potrebe mesdžida koji je sagradio u zaštićenom gradu Vidinu¹⁹ dvadeset međusobno spojenih dućana koji se svi nalaze u zaštićenom Vidinu, a koji su omeđani javnim putem i pomenutim mesdžidom; i jedan vinograd izvan ovog grada, čije je navođenje granica suvišno;

On je postavio kao uslov da imamu pomenutog mesdžida pripadne svakog dana dva dirhema, a mujezinu svakog dana po jedan dirhem;

Isto tako je mnogo puta pomenuti dobrotvor postavio uslov da on sam upravlja i raspolaže svim ovim vakufima sve dok bude živ. A kada umre i ode bogu na istinu, onda njegov rođeni sin Mustafa.

¹⁷ U rukopisu *Tobuk (Tubuk)*, *Bi-
kar*, *Baykar*, a možda i *binar* ako
k uzmetemo kao *sagir nun*. Ja sam
ga uzeo da je *bunar*.

¹⁸ *Kebe değirmeni* znači valjaonica
sukna. Ovakve valjaonice se po-
minju u mnogim vakufnamama.

¹⁹ Evlija Čelebija (*Sevihatnâme*,
VI, 169) pominje ovu Čauš begovu
džamiju, što znači da je bila dosta
velika, jer on pominje samo veće.
On takođe pominje i Čauš begov
hamam u Vidinu, koji se u ovoj
vakfiji ne pominje.

A kada on umre, onda najpametniji njegov sin koji bude ostao, pa sinovi njegovih sinova, s kolena na koleno i s pokolenja na pokolenje najpametniji posle najpametnijeg. A kada umru sinovi i sinovi sinova, onda njegove ćerke, zatim sinovi njegovih ćerki. A kada izumru sinovi i ćerke — sačuvaj bože! — onda njegov najbolji oslobođeni rob, zatim najbolji njegov sin i njegova deca, prema gorepomenutom rasporedu za sinove.

Takođe je postavio kao uslov da se višak prihoda jednog vakufa troši za drugi, kada prihodi drugog vakufa nisu dovoljni za troškove.

[Sve je to uvakufio] kao vakuf ispravan i na šerijatu zasnovan i kao zaveštanje izričito koje se ima uvažavati, večno u svojim načelima i postojano u svojim uslovima, stalno »sve dok bog ne ostane jedini gospodar zemlje i svega što je na njoj. On je najbolji naslednik«²⁰.

Tada je presudio sudija, čija je odluka autoritativna²¹, a to je kadija koji je potpisan na vrhu [dokumenta] — neka uzvišeni bog uzdigne njegov položaj i neka ga čuva onoga što će ga poniziti! — o njegovoj valjanosti i neopozivosti (luzūm), na način koji je šerijatom propisan. Prema tome, nikome nije dozvoljeno da traži bilo kakvo tumačenje da bi ga preinačio i menjao. A ko učini nešto od toga, neka je proklet od boga, anđela i svih ljudi. A nagradu zaveštaocu daće uzvišeni bog kao što je objavio. Uzvišeni bog je rekao: »On neće dozvoliti da propadne nagrada onome ko učini dobro delo«²².

Zatim je gorepomenuti dobrotvor zaveštao trideset hiljada kovanih dirhema u seriji novca veličanstvenog sultana i uzvišenog cara Murata hana, sina Sultana Muhameda hana — neka se oveko-veći njegovo carstvo! — za sve opravke svih ovih vakufa, s tim da ih mutevelija, shodno šerijatu, ulaže u razne trgovačke manipulacije da bi zaradio i da zatim zaradu troši za održavanje, ako je to dovoljno. A ako zarada (interes) ne bude dovoljna, onda [neka troši] iz glavnine imetka onoliko koliko je potrebno. [To je zaveštao] ispravnim i na šerijatu zasnovanim zaveštanjem.

Sve je ovo napisano i o njemu posvedočeno u drugoj dekadi meseca blagoslovenog ramazana godine 838. po hidžri²³.

O onome što je u njemu (dokumentu) posvedočili su:

Naš gospodin Kasim, sin Ibrahimov, imam
 Naš gospodin Husejn, sin Abdulahov²⁴, mujezin
 Hadži Omer, sin Muhamedov, krojač
 Slavni trgovac Hadži Hasan, sin Hadži Ishakov
 Hadži Ahmed, al-Qaramānī
 Šihabudin Šahin, sin Abdulahov
 Sulejman sin Mustafin
 Naš gospodin Muslihudin, pisar
 Isa sin Balabanov,

²⁰ Qur'an, XV, 23; XXI, 89.

²¹ U tekstu: *al-hākīm an-nāfiq al-ḥukm*.

²² Qur'an, XVIII, drugi deo 31

ajeta.

²³ Između 9—19. aprila 1435.

²⁴ U originalu svugde mesto Abdulah piše 'Abdal.

Naš gospodin Gazi, imam
 Zekerija, kasapin,
 Jusuf sin 'Aqida (?) Hana
 Sankur sin Abdulahov, pisar
 Hoškadem sin Abdulahov
 Jusuf sin Abdulahov
 Ajdin sin Abdulahov
 Behar sin Abdulahov
 Jusuf al-Qaṭṭān
 Hadži Uvejs, sin Husejnov

Kadijska potvrda na kraju vakufname:

Jasno je meni sve što sadrži ova vakfija od njenog početka do kraja i smatram je ispravnom u pitanju osnove vakufa i načela, onako kako je izloženo u njoj i kako je određen vakuf koji ona obuhvata. Napisao je (ovu klauzulu) onaj koji moli za oprost svog darežljivog gospodara, Velija sin Iljasov al-Husejni²⁵, kadija pobjedničke vojske — neka bog oprost i obojici svojom sjajnom milošću i skrivenom blagošću.

Ova Čauš begova vakufnama ima i dva priloga koji su nastali kasnije. Izgleda da je Čauš beg, par godina posle sastavljanja svoje prve vakfije, odlučio da uvakufi još izvestan drugi imetak.

Prevod prvog priloga glasi:

Zatim je gorepomenuti dobrotvor, poznat kao Čauš beg — neka stalno traje njegova veličina! — zaveštao za svog života i pri zdravoj pameti, sve što je pomenuo da ima i da je njegova sopstvenost, i to:

Sve tri sobe i dva dućana, međusobno spojena, koji se nalaze van Jedrena ispred kuće gorepomenutog dobrotvora. Svi su omeđani javnim putem, vakufom gorenavedenog dobrotvora, imanjem slavnog među velikim zapovednicima Umur bega sina Sarudža paše i imanjem Behaudina i Sinana Sajdalanija sa svim putevima i stazicama, granicama i pravima unutar i spolja — kao vakuf pravovaljan i na šerijatu zasnovan i kao izričito zaveštanje koje se ima poštovati, [tako da je] presuđeno o njegovoj valjanosti i neopozivosti od strane potpisanog koji je gore pomenut — neka uvek traje njegova veličina! — a na osnovu pomenutih uslova i navedenih odredaba u tekstu ove isprave. Pa je ona dodata vakfiji da služi kao dokaz u slučaju hitne potrebe.

To se dogodilo u poslednjoj dekadi Rebi'-a II godine 841²⁶.

Ispravan je pomenuti prilog kod mene, te sam presudio o njegovoj valjanosti. Ovo je napisao siromah Ibrahim sin Muhameda sin Abasa — neka je obojici oprošteno! — kadija božjom milosti u Jedrenu²⁷.

²⁵ O ovom kadiaskeru nisam mogao da nađem nikakve podatke.

²⁶ Između 19—28. oktobra 1437.

²⁷ Ovaj isti kadija potpisao je i vakfiju Saraf Hadži Ahmeda za

mesdžid u Jedrenu god. 837, kao i evladijet vakuf Sulejman hodže b. Izedina u Jedrenu g. 844. (*Paša Livasi*, 271, 279).

Prevod drugog priloga glasi:

Zatim je uvakufio dobrotvor, koji je gore pomenut u ovoj šerijatskoj ispravi, čiji je kraj spojen sa početkom ovog priloga (dodatka), a on je veliki poštovani zapovednik, važni i slavni prvak, posetilac svete božje kuće, Hadži Čauš beg sin Abdulahov²⁸ — neka uvek traje njegova moć! — ono što je pomenuo da ima, da je njegovo pravo i njegova sopstvenost, a što je na njega preneo kao ispravnu i na zakonu zasnovanu sopstvenost veličanstveni sultan, najveći car, božji zastupnik na zemlji, vladar robova naroda, gospodar nad vladarima Arapa i Persijanaca, čuvar božjih zemalja, pomagač božjih robova, poštovalac božjih svetitelja, onaj koji ponižava božje neprijatelje, pomagač gazija i boraca za veru²⁹, sultan kopna i mora, sablja islamske vere i muslimana, pobedonosni Sultan Murat sin sretnog sultana Muhameda sina sultana mučenika (šahid) Bajazida Hana — neka bog ojača njegove pristalice! — (i to):

Celo selo nazvano Popolžani³⁰ u nahiji Florini, vilajetu Leškəri³¹ čije međe počinju od izvora koji je na ivici doline i završavaju se kod obližnjeg puta. Odatle granica ide bez prekida do reke, a od nje do zemlje koja pripada kovaču. Od nje do toka reke pa prelazi nju baš kod puta, zatim ide bez prekida do zemlje koja pripada zimiju Dragomiru, a od nje do puta koji vodi u Bitoljski kraj. Odatle se penje na brežuljak, pa od njega do šume koja se nalazi na brežuljku. Od nje se proteže do zemlje koja pripada zimiju Dobriju, a od nje prolazi obližnjim putem i produžava do šume. Od nje do šume koja je kod korita reke, a od njega (korita) do zemlje koja pripada zimiju Pažanu (?), a koja se nalazi u dolini; odatle do šume poznate kao Kara Čali a od nje do trnjišta koje se nalazi u ponoru; odatle se penje na uzvišicu zemlje i proteže se do trnjišta koje se nalazi na uzvišici, a odatle do vrbe. Odatle [se proteže] do velike doline, a zatim od sredine pomenute doline produžava do šume, a odatle do kamena postavljenog na brežuljku. Odatle [ide] na put koji je u dolini, a od njega [se proteže] do mosta. Odatle se penje i neprekidno se nastavlja do trnjišta na putu koji vodi u Florinu. Odatle do šume koja je na brežuljku, a od nje do kamena postavljenog na ivici doline; od njega (kamena) ide na izvor pomenut u početku određivanja međa. [To je uvakufio] sa svim njegovim granicama, putevima i stazama, izvorima i rekama, brdima i planinama, zemljom koja se navodnjava i ne navodnjava, građevinama i zgradama, plodonosnim i neplodonosnim drvećem, sa svim pravima koje on ima unutar i van njega, ono što je povezano s njim i odvojeno od njega na sve moguće načine i u svim stanjima — za potrebe mesdžida-džamije³², zavije i druga dva mesdžida, a koji su svi po-

²⁸ Vidi se da je Čauš beg između 1435. i 1437. bio na hodočašću.

²⁹ U orig. *nuṣratu l-guzāti wa l-muḡāhidīn*.

³⁰ Ja sam pročitao Popolžani, ma da se može pročitati i Popležani i Popložani itd. Međutim, jasno je da je to toponim slovenskog porekla. U kičevskom kraju i danas postoji

selo Popolžani.

³¹ U orig. *Fl nāhiya Florina min wilāyati Leškəri*.

³² U tekstu: *masḡid al-ḡāmi'* tj. bogomolja za skupno klanjanje. O tome šta je *masḡid* a šta *gami'* i o razlikama između njih sravnj *El s. v. masdjid*.

menuti u tekstu navedene vakfije. [Sve je to uvakufio] kao vakuf ispravan i na šerijatu zasnovan, i kao zaveštanje koje se ima poštovati.

Pa je gorepomenuti dobrotvor — neka bog primi njegova dobroćinstva! — postavio kao uslov da se prihodi ovog sela sa pomenutim granicama troše podjednako za potrebe džamije, zavije i dva mesdžida.

Takođe je postavio kao uslov da se stalno poštuju svi postavljeni i napisani uslovi i odredbe često puta navedene u pomenutoj vakfiji.

Pa je selo, čije su međe opisane, postalo vakuf na način koji predviđa šerijat, tako da ga svaki vremenski period mora osnažiti, sva deca da ga smatraju punovažnim i svaki trenutak da ga učvrsti. On se ne može prodati, ni pokloniti, ni založiti ili trampiti, promeniti ili naslediti »sve dok bog ne ostane jedini gospodar na zemlji i svega što je na njoj. On je najbolji naslednik«³³.

A ko ga izmeni nakon što je čuo, onda greh pada na one koji ga menjaju. Bog sve čuje i on je sveznajući. A bog će dobrotvoru dati nagradu za ono što ga je [na to] rukovodilo, što je želeo, nameravao i hteo.

Dogodilo se datiranje i sastavljanje ovoga [dokumenta] u drugoj dekadi poštovanog redžeba godine 843 po hidžri³⁴.

Na kraju vakufname je sledeća overa:

Ono što sadrži ovaj spis u pitanju postavljanja nazira³⁵ i nazirske službe utvrđeno je kod mene.

Napisao ga onaj ko ima potrebe za uzvišenim bogom, Muhamed sin Faramurz-a³⁶, kadija u Jedrenu, — neka je obojici oprošteno i neka su pomilovani!

³³ Qur'an, XV, 23; XXI, 89; XXVI, 58.

³⁴ Između 18—27. decembra 1439.

³⁵ U orig. *nāzīr* — nadzornik, nadziratelj, od dobrotvora ili kadije određena ličnost koja nadzire rad i poslovanje mutevelije. U dokumentima koji se nalaze kod nas pa i u drugim zemljama koje su pripadale pod tursku upravu, uvek je precizno određivana dužnost mutevelije i nazira, tako da nikad nije bilo zbrke oko toga. Međutim, u pojedinim zemljama je reč nazir bila sinonim za muteveliju. Smatram da i u ovom slučaju reč nazir treba shvatiti kao upravnika, a ne kao što

je uobičajeno kod nas, nadzornik ili nadziratelj. U stvari, u vakfiji se uopšte ne pominje nazir, niti pak postoje kakvi uslovi u vezi sa njim.

³⁶ O *Muhammad b. Farāmurz b. Ali Molla Husraw-u* koji je važio kao veliki autoritet u oblasti šerijatskog prava, v. C. Brockelmann, *GAL*, II, 226. Njegovo delo *Durar al-hukkām fi šarhi ġurar al-ahkām*, napisano na arapskom i prevedeno na turski, bilo je jako popularno i nalazi se skoro u svakoj biblioteci rukopisnih knjiga. Na ovo delo je napisano mnogo glosa, što svakako govori o njegovoj popularnosti.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ÄLTESTE WAQFIYYA IN JUGOSLAWIEN

Bis vor einigen Jahren bestand in Bitola (Manastir) eine Moschee, die »Eski cami« (Alte Moschee) genannt wurde. Dies war die älteste Moschee in unserem Lande und eine der ältesten auf dem Balkan. Sie wurde 1434 gebaut. Ihr Erbauer war Sungur beg, Čauš beg genannt, einer der Kommandanten des Sultans Murat II. Es hat den Anschein, als ob Čauš aus der Bitoljer Gegend stammt und als Devširme nach Konstantinopel geführt wurde. Gelegentlich des Rückzugs von einem Feldzug in Albanien gegen Skenderbeg, verblieb er in Bitolj und wurde hier sesshaft. Hier erbaute er die erwähnte Moschee, eine Madrasa und Zawija, deren Überreste auch heute noch in Bitolj zu sehen sind. Čauš beg baute auch einen Mesdjid in Adrianopel und einen anderen in Vidin. Für die Instandhaltung dieser Institutionen gründete er eine Stiftung, die 25 Geschäfte umfasste, ferner einen Han, zwei Grundstücke, sieben Wassermühlen, einen Weinberg, all dies in Bitolj, dann noch 11 Geschäfte und 17 Zimmer in Adrianopel und 20 Geschäfte und eine Wassermühle in Vidin.

Čauš beg legalisierte seine *Waqfiyya* in Bitolj zwischen dem 9. und 19. April 1435. Diese, in arabischer Sprache verfasste *Waqfiyya* stellt in Wirklichkeit das älteste arabische oder türkische Dokument dar, das bisher in Jugoslawien entdeckt wurde. Das Originaldokument wurde jedoch nicht gefunden; es besteht aber eine Abschrift in Sidjil des Seriatsgerichts in Manastir, Nr. 99, das sich im Staatsarchiv in Skopje befindet. Der Autor gibt dieser Arbeit einen kritischen Text *Waqfiyyas*, die Übersetzung ist von historischen Kommentaren begleitet, enthält Erklärungen und Faksimile aus dem erwähnten Sidjil. Wenn man diese *Waqfiyya* mit anderen *Waqfiyyas* aus Mazedonien vergleicht, sieht man, dass diese auf die Form der Zusammensetzung der übrigen *Waqfiyyas* der späteren Perioden einen Einfluss ausübte.

Dr H. Kaleši, *Najstarija vakufnama u Jugoslaviji*

Čauš-begova džamija u Bitolju

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والشكر لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والشكر لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والشكر لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والشكر لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والشكر لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والشكر لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

Kopija Čauš-begove vakufnme iz sidžila bitoljskog kadije

القبر الشريف بغيره والاسلمين او النصر السلطان مراد بن السلطان
 التيمور السلطان محمد بن السلطان الشهيد بابر خان امير امته
 انصاره بالملك الصريح المشرف وذلك جميع القرية المذكورة
 بغيره والى الكاينة في ناحية طور من ولاية لشكري حدودها
 شت من من العيون الكاينة في شط الكاينة فتمت الى طريق الشرايح
 ومنه متصل الى الكاينة ومنها الى الارض المنسوبة الى المهاد ومنها الى بحري
 الماء وتزهر الطريق وتصل الى الارض المنسوبة الى بزرگ الدين
 ومنها الى طريق الكاينة ومنها الى الكاينة ومنها الى الهضبة ومنها
 الى القاب الكاينة في الهضبة ومنه متصل الى الارض المنسوبة الى بزرگ الدين
 ومنها الى طريق الشرايح وتصل الى القاب ومنها الى القاب ومنها
 الكاينة ومنها الى الماء ومنها الى الارض المنسوبة الى بزرگ الدين الكاينة والى
 ومنها الى القاب المعروف بقره جالي ومنها الى التوك الكاينة والى الهضبة
 ومنه متصل الى مرتفع الارض وتصل الى التوك الكاينة في مرتفع الارض
 ومنه الى حجره في الارض ومنها الى الوادي الكبير وتبين وسط الوادي
 المذكور وتصل الى القاب ومنها الى القاب المنسوب الى الهضبة ومنها الى
 القاب الكاينة في الوادي ومنها الى القاب ومنها متصل الى
 الكاينة الكاينة في طريق الكاينة الى القاب ومنها الى القاب الكاينة
 في الهضبة ومنها الى القاب المنسوب الى شط الوادي ومنها الى القاب
 المذكورة في ابناء المهدود بمحلة حدودها وحقوقها من طريقها
 ومرافقها واربعة وانها رعا تلافها وجب لها سقيها او بحسبها
 سايقها وشتايقها انهارها المفرقة وغير المفرقة ويكسح حق حوزها
 داخلها وخارجها منها متصلها او يتصل عنها الى شرايح
 الوادي ومنها الى شرايح مصلح مسجد الحاج والزاوية والسجدين
 الاخرين المذكور كلها في ضمن الوقفية المذكورة وقد صححها
 كبريا وحسب امره مرتين وشرط الوقت المسمى بالوقفية ان تقبلت
 خيرات ان يصب حلات هذه القرية المهدورة المذكورة الى
 مصلح الحاج والزاوية والسجدين بالسوية وشرط ان
 يراعي فيها جميع الشرائع المشروعة المسنونة والقوانين
 في الوقفية المذكورة مرارا فصارت القرية المهدورة المذكورة وفقا
 حلوق المصالح المذكورة لا يات زكاة الفاكهة ولا اولاد ان الزكاة
 والحقب المذكورة لا يباع ولا يوهب ولا يهب ولا يستبدل
 ولا يبدل ولا يورث الى ان يترك الله الارض من حله وهو
 الوارثين من بعده حله جميعه فانما الله عز وجل يبدل الله
 سبع خيرة وانما لو وقف حلقه فيما انه وايتشاء نفسه وارثه
 وبنات وبنات الشرايح والامهاد والقبر الشريف واسمها حجب الربح
 ثلاث واربعين وثلاثمائة

في سنة ١٠٠٠
 في شهر ربيع الثاني
 في يوم الاثنين

ب نصيب هذه النفوس تعين الناظر
 ووظيفة النظر ليست حيا
 بمقتضى مقتضى الله المصنف في من لم يترك
 فلون ادره عطفه وحلى حيا

Kopija Čauš-begove vakufname iz sidžila bitoljskog kadije

